

2013. – № 10. – Rezhim dostupa : <http://journal-s.org/index.php/sisp/article/view/10201348>

11. Шелекасова Н. П. Бессознательные аспекты имиджа политического лидера / Н. П. Шелекасова // ПОЛИС. – 2000. – № 4. – С. 130–132.
Shelekasova N. P. Bessoznatel'nye aspekty imidzha politicheskogo lidera [Unconscious aspects of the image of a political leader] / N. P. Shelekasova // POLIS. – 2000. – № 4. – P. 130–132.
12. Шестопап Е. Б. Оценка гражданами личности лидера / Е. Б. Шестопап // Политические исследования. – 1997. – № 6. – С. 75–79.
Shestopal E. B. Ocenka grazhdanami lichnosti lidera [Assessment of the leader's personality by citizens] / E. B. Shestopal // Politicheskije issledovanija. – 1997. – № 6. – P. 75–79.
13. Шестопап Е. Б. Психология восприятия власти / Е. Б. Шестопап. – М. : Социально-политическая мысль, 2002. – 244 с.
Shestopal E. B. Psihologija vosprijatija vlasti [Psychology of power perception] / E. B. Shestopal. – M. : Social'no-politicheskaja mysl', 2002. – 244 p.
14. Франселла Ф. Новый метод исследования личности : руководство по репертуарным личностным методикам / Ф. Франселла, Д. Баннистер. – М. : Прогресс, 1987. – 236 с.
Fransella F. Novyj metod issledovanija lichnosti: Rukovodstvo po repertuarnym lichnostnym metodikam [A new method to study personality: Guide to the repertoire personal methods] / F. Fransella, D. Bannister. – M. : Progress, 1987. – 236 p.

УДК 316.472:316.62-058.56

Р. І. Климків

Received November 05, 2015;

Revised December 09, 2015;

Accepted March 26, 2016.

ГОТОВНІСТЬ ОСІБ, ЯКІ ВІДБУВАЮТЬ ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ, ДОПОМАГАТИ ІНШИМ

У статті розкрито необхідність психологічної роботи з формування складників просоціальних взаємин в осіб, які перебувають під опікою новоствореного органу пробації, яке має йти паралельно з їхнім залученням до волонтерських проєктів. Розглянуто рівень готовності до альтруїзму в осіб, що відбувають покарання з випробуванням, як завершального етапу психологічної програми їхньої підтримки. Обґрунтовано застосування психодіагностичної методики «Альтруїзм – Нональтруїзм» (Я. Слівак). Вибір методики зумовлений її адаптацією до українських соціокультурних реалій, високою валідністю та

надійністю, що дає змогу з'ясувати рівень альтруїзму – нональтруїзму. Результати психодіагностичної методики, їхня статистично-математична обробка засвідчили результативність попередньої психокорекційної роботи. Виявлено середній рівень готовності до альтруїзму досліджуваних та тенденцію до його підвищення. З'ясовано статеві відмінності характеру просоціальних взаємин в осіб, що відбувають покарання з випробуванням. У чоловіків показник готовності до предметно-діяльній допомоги вищий, ніж у жінок. Натомість у жінок етико-правовий та емпатичний характер просоціальних взаємин більш виражений, ніж предметно-діяльній. Ці статеві відмінності сформованості альтруїзму зумовлюють специфіку подальшої психокорекційної роботи. Окреслено перспективний метод подальшого формування просоціальних взаємин у засуджених осіб. Цим методом є діалогічний аналіз (спільно з психологом) поведінкових шаблонів, які містяться в сімнадцяти завданнях (проблемних ситуаціях) методики «Альтруїзм–Нональтруїзм». Досвід психокорекційної роботи з особами, що відбувають покарання з випробуванням, дає змогу доповнити метод діалогічного аналізу методом реінтерпретації проблемних ситуацій у процесі групового заняття з особами, які проходять психологічну програму підтримки засуджених.

Ключові слова: альтруїзм, формування, просоціальні взаємини, психокорекційна робота.

Klymkiv R. I. Readiness of People Serving Probation to Help Others. The article centers around the necessity of psychological work for people under the care of the new body probation with components forming prosocial relationships. The work must go alongside with their involvement in volunteer projects. The level of readiness for altruism is concerned to people serving probation as the final stage of their program of psychological support. Application of psychodiagnostic methods “Altruism – Nonaltruism” (J. Slivak). The choice of technique was due to its adaptation to the Ukrainian cultural realities, high validity and reliability that allows us to determine the level of altruism – nonaltruism. Results of psychological diagnostic methods, their statistical processing showed the effectiveness of previous psychological correction work. The average level of readiness to altruism of respondents and its tendency to increase have been found. Sex differences in the nature of relationships between prosocial persons serving probation have been clarified. Men have higher indicator of readiness for the subject and activity-aid than women. Instead, women can easily convey ethical and empathic nature of social relationships. These sex differences determine the specific formation of further psychological correction work. Promising method of forming social relationships of prisoners is outlined. This method is dialogical analysis (together with a psychologist) behavioral patterns included in seventeen problems (problem situations) – method “Altruism – Nonaltruism”. The experience of psychological work with people serving probation dialogical method allows to add analysis by reinterpretation of problem situations during group sessions with people who undergo a psychological support program for prisoners.

Keywords: altruism, forming, prosocial relationships, psychological correction work.

Климків Р. І. Готовність лиц, отбывающих наказание с испытанием, помогать другим. В статье раскрыта необходимость психологической работы с формирования составляющих просоциальных отношений у лиц, находящихся под опекой новосозданного органа пробации, которое должно идти параллельно с их привлечением к волонтерским проектам. Рассмотрен уровень альтруистической готовности у лиц, отбывающих наказания с испытанием, на завершающем этапе психологической программы их поддержки. Обосновано применение психодиагностической методики «Альтруизм – Нональтруизм» (Я. Сливак). Выбор методики был обусловлен ее адаптированностью к украинским социокультурным реалиям, высокой валидностью и надежностью, что позволяет выяснить уровень альтруизма–нональтруизма. Результаты психодиагностической методики, их статистическая и математическая обработка показали результативность предыдущей психокоррекционной работы. Выявлен средний уровень готовности к альтруизму испытуемых и тенденцию к его повышению. Определены половые различия характера просоциальных отношений у лиц, отбывающих наказание с испытанием. У мужчин показатель готовности к предметно-деятельностной помощи выше, чем у женщин. Зато у женщин этико-правовой и эмпатический характер просоциальных отношений более выражен, чем предметно-деятельностный. Эти половые различия сформированности альтруизма обуславливают специфику дальнейшей психокоррекционной работы. Определен перспективный метод дальнейшего формирования просоциальных отношений в осужденных. Этим методом является диалогический анализ (совместно с психологом) поведенческих шаблонов, которые содержатся в семнадцати задачах (проблемных ситуациях) методики «Альтруизм-Нональтруизм». Опыт психокоррекционной работы с лицами, отбывающими наказание с испытанием, позволяет дополнить метод диалогического анализа методом реинтерпретации проблемных ситуаций в процессе группового занятия с лицами, которые проходят психологическую программу поддержки осужденных.

Ключевые слова: альтруизм, формирование, просоциальные взаимоотношения, психокоррекционная работа.

Постановка наукової проблеми та її значення. Просоціальні взаємини є тими зв'язками між суб'єктами, які слугують позитивним соціальним наслідком, сприяють психологічному благополуччю людей і реалізуються через допомогу, захист людської гідності, особистісний розвиток. Відсічення гуманістичного змісту окремих компонентів соціально-психологічних взаємин, яке є наслідком деформації суспільних відносин, спричиняє антисоціальну поведінку. Особи, які відбувають покарання з випробуванням, – це особи, які виявили антисоціальну поведінку, засуджені та відбувають альтернативний вид покарання до ув'язнення та позбавлення волі. На державному рівні у серпні 2015 р. розпочалося створення органу пробачії, який би

гармонізував взаємини суб'єктів ресоціалізації у процесі виправлення осіб, що відбувають покарання з випробуванням. Враховуючи масштабність альтернативного виду покарання, а саме відбування покарання засудженими особами з випробуванням, недостатність теоретико-емпіричних досліджень у цій царині, зростає необхідність розроблення психологічного складника роботи із цією категорією осіб. Це зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Напрацювання проблематики формування просоціальних взаємин здійснювалося з позицій юридичної та соціальної психології, а також у дискурсі із соціальної роботи. За останні кілька років чимало дослідників з'ясувало особистісні риси засуджених. Зокрема, до психологічної типології осіб з антисоціальною поведінкою зверталися В. М. Безчастних та А. К. Поправко [3], С. В. Корнакова, О. В. Чигрина, О. В. Зверева-Камінська [6], С. Х. Шамсунов та І. А. Лихолат [8].

Доволі важливими для подальших сучасних розвідок щодо проблем соціальної адаптації осіб, що відбувають покарання з випробуванням, стали праці А. М. Бандурки, Т. А. Денисова, В. М. Трубінова [2]. Проблемні питання засобів виправлення та ресоціалізації засуджених висвітлені у працях О. І. Богатирьової [4]. Психологи В. А. Бадира, І. Г. Богатирьов акцентували увагу на корекції поведінки засуджених жінок та умовах їхньої ресоціалізації [1]. Зазвичай автори здійснювали свої дослідження з позицій соціального наuczіння та соціально-когнітивного, міжособистісного підходів, які бути підґрунтям консультативної, психокорекційної та психотерапевтичної роботи з особами, що відбувають покарання з випробуванням. Незважаючи на висвітлення різних аспектів формування просоціальних взаємин у наукових дослідженнях, проблематика особливостей надання допомоги іншим в осіб, що відбувають покарання з випробуванням, потребує окремого вивчення.

Мета нашого дослідження – з'ясувати рівень сформованості допомоги іншим як складник просоціальних взаємин в осіб, що відбувають покарання з випробуванням. **Завдання дослідження:** окреслити значущість проблеми формування просоціальних взаємин в осіб, що відбувають покарання з випробуванням; обґрунтувати вибір методики перевірки рівня альтруїстичного складника просоціальних взаємин для психокорекційної роботи; з'ясувати рівень альтруїзму та перспектив психокорекційної роботи. Були використані такі **методи**

дослідження: теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення наукової літератури з проблеми дослідження); емпіричні (опитувальник «Альтруїзм – Нональтруїзм» Я. Слівака); математично-статистичної обробки емпіричних даних (порівняльний аналіз, U-критерій Манна–Уїтні).

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Після завершення перших етапів реалізації психологічної програми, завданням яких було здійснення формувального впливу на особу засудженого (за авторською програмою психологічної корекції почуття гідності, психосоціальних зв'язків, емпатії, перцептивно-інтерактивної компетентності тощо), виникла необхідність з'ясувати рівень сформованості просоціальних взаємин осіб, які відбувають покарання з випробуванням. Для цього була застосована психодіагностична методика «Альтруїзм – Нональтруїзм» («А–Н») польського психолога Я. Слівака [10], яка дає змогу з'ясувати і рівень альтруїзму як центрального складника просоціальних взаємин, і його відсутність, що характеризує антисоціальні взаємини. Методика «А–Н» Я. Слівака пройшла адаптацію (Н. Гапон, 2011). Вона була перевірена на лінгвістичну валідність за методом зворотного перекладу (з української мови на польську). Стосовно внутрішнього критерію валідності, то дефініцію альтруїзму, що її Я. Слівак запропонував як центральний компонент предметних просоціальних взаємин (допомога при розв'язанні виробничих, навчальних, побутових завдань, діяльності тощо) [10, с. 124], ми поділяємо, і вона відповідає нашому розумінню.

Методологічна придатність опитувальника «А–Н» доволі висока. Вибір опитувальника також умотивований, зокрема, із культурно-соціального погляду. Він більш адекватний до української соціокультурної ситуації, ніж будь-який інший англійський переклад опитувальника. Погоджуємося із судженням Я. Слівака про те, що часто формулювання певних шкал, наприклад «Шкали альтруїзму» Раштона (The Self Report Altruism Scale), не зачіпають змістовно проблеми мотивації такої поведінки. Прикладом є шкали Раштона, де судження «здавав кров» або «підвозив незнайомих своїм авто» потребують таких відповідей – «один раз», «частіше, ніж один раз», «часто», «дуже часто» [9]. Дійсно, такі відповіді в методиці Раштона зовсім не проливають світла на добротність взаємин, оскільки прихованим є мотив отримання нагороди [9, с. 273]. Натомість методика «Опитувальник «А–Н», як зауважує Я. Слівак, «...містить такі описи

просоціальних взаємин осіб, які виключають наявність зовнішньої нагороди» [10, с. 132]. Цей опитувальник більш об'єктивний, він дає змогу виявити готовність допомогти іншому на прикладі проблемних ситуацій, допасовуючи власні риси та світоглядні позиції до вибору рішення героєм оповідання. Ідентифікація досліджуваного з героєм оповідання опитувальника, як вважають окремі автори, дає змогу використати цю ідентифікацію у подальшій психокорекційній та психотерапевтичній роботі [5, с. 24].

Звернемося до загальної характеристики цього діагностичного інструменту – опитувальника «Альтруїзм – Нональтруїзм». Опитувальник складається з двох частин. Перша частина містить дев'ять оповідань, кожне з яких має шість відповідей, щоб відобразити різну готовність до просоціальних, зокрема альтруїстичних взаємин. В оповіданнях першої частини опитувальника досліджуваний має оцінити ситуацію, в якій вигаданий герой зіштовхнувся з моральною дилемою і має прийняти рішення, чи допомагати іншій людині в певній ситуації. Кожне з дев'яти оповідань завершується набором із шести категорій можливих взаємин, із яких три виражають альтруїстичні взаємини, а ще три – нональтруїстичні (антисоціальні/асоціальні). Досліджуваний може обрати одне з найбільш відповідних йому варіантів рішення.

Друга частина опитувальника містить вісім історій. Тут досліджуваний оцінює ситуації за допомогою семибальної шкали Лікерта. Шкала дає змогу визначити, наскільки досліджуваний погоджується з рішенням персонажа кожного оповідання. Сумарний бал дорівнює сумі балів, отриманих в обох частинах. Він може варіювати від 17 до 110 балів, де нижній полюс указує на відсутність готовності до альтруїстичних взаємин і 110 балів демонструє найвищий рівень альтруїстичних взаємин.

Персонажі, зміст та структура оповідань пройшли багаторазове обговорення (апробацію) на наукових семінарах із соціальної психології та психології релігії Люблінського католицького університету [10, с. 140]. Конструюючи оповідання, припускали, що досліджувана особа, читаючи оповідання, буде ідентифікуватися з вигаданими героями. Отже досліджуваний зможе проектувати свої переконання, цінності, мотивацію тощо. Для забезпечення найкращих умов ідентифікації досліджуваного з героями, вони були описані таким чином, щоб можна було бачити схожість із досліджуваними. Герої оповідань

того ж віку та статі, що й досліджувані. Було також продумано, щоб переконання, зацікавлення та вподобання, про які йшлося в оповіданнях, були загальнолюдськими, типовими для усіх. Описані в оповіданнях дилеми були, зауважує Я. Слівак, сконструйовані так, щоб застосувати широкий діапазон досвіду типових ситуацій щоденного життя молоді [10, с. 122].

Звернемося до аналізу результатів дослідження за опитувальником «А–Н», яке проводилося на заключному етапі психокорекційної програми з формування просоціальних взаємин в осіб, що відбувають покарання з випробуванням та перебувають під наглядом районних відділів Львівської кримінально-виконавчої інспекції. Дослідження проводилося серед 30 осіб, що відбувають покарання з випробуванням, віком 21–25 років, які виявили бажання відвідувати заняття з психологами та отримати психологічну допомогу. Загалом досліджувані працювали у двох підгрупах. Першу підгрупу становили жінки (15 осіб), другу – чоловіки (15 осіб). Жінки отримали бланки опитувальників, де головними героїнями оповідань були теж жінки. Отже виникла необхідність дослідити статеву специфіку просоціальних взаємин, особливо з погляду запропонованих для оцінювання ситуацій, які стосуються батьківських та материнських ролей.

Результати за опитувальником «А–Н» показують, що ніхто з досліджуваних не мав високого рівня готовності до просоціальних взаємин, проте не було і низького рівня. Аналіз кількісного розподілу жінок та чоловіків за рівнями готовності до просоціальних взаємин показує, що в групі чоловіків більше осіб середнього рівня готовності з тенденцією до низького і, навпаки, менше осіб із тенденцією до високого рівня готовності входити в просоціальні взаємини, ніж у групі досліджуваних жінок. Натомість порівну та найбільше виявилось серед жінок та чоловіків осіб, що мають середній рівень готовності до просоціальних взаємин. Серед досліджуваних були особи (46,7 %) із показниками середнього рівня готовності до просоціальних взаємин, де середнє значення показника $M = 79,45$ (у групі жінок $M = 88,66$ та чоловіків $M = 88,75$). 33,3 % осіб мали середні показники з тенденцією до високого рівня, де середнє значення показника $M = 88,84$ (у групі жінок $M = 80,28$ та чоловіків $M = 78,28$). 20 % осіб отримали середні показники з тенденцією до низького рівня (середнє значення показника $M = 73$ (у групі жінок $M = 66$ та чоловіків $M = 71,5$)).

Якісний аналіз опитувальника показав, що оповідання відображають готовність взаємин, які мають різний характер просоціальності, про що зауважила у своїй праці «Допомога іншому: психологічний аспект» М. М. Наконечна [7, с. 122]. Виходячи із різновидів характеру просоціальних взаємин, зазначимо, що оповідання першої частини опитувальника мають *предметно-діяльнісний характер*. Герої оповідань, із якими ідентифікуються наші досліджувані, включені в ситуації, де люди, які їх оточують, потребують від головного героя (з яким ідентифікується наш досліджуваний) конкретних дій у розв'язанні своїх виробничих, навчальних, добросусідських справ, завдань, проблем. Наприклад, позичити гроші, виконати роботу, позичити книгу, продати квиток, доглянути дитину тощо. Натомість оповідання другої частини опитувальника «А–Н» мають характер *етико-правових та емпатійних взаємин* (дотримуватися норм поведінки у поїзді, під час відпочинку; виявити співчуття літній людині; емпатично вислухати співрозмовника; заспокоїти дитину, що плаче; сприяти виклику лікаря до хворого тощо).

Згідно з результатами порівняльного аналізу за U-критерієм Манна–Уїтні визначено статеві відмінності характеру готовності до просоціальних взаємин в осіб, що відбувають покарання з випробуванням, та виявлено потребу надання їм психологічної допомоги. Так, у чоловіків показник готовності до предметно-діялісної допомоги вищий, ніж у жінок ($M_{ж} = 38,13$, $M_{ч} = 46,07$, $Z = -3,42$, $Z_{ск} = -3,44$, $p \leq 0,01$). У жінок етико-правовий та емпатичний характер просоціальних взаємин більш виражений ($M_{ж} = 43,73$, $M_{ч} = 35,13$, $Z = 3,36$, $Z_{ск} = 3,37$, $p \leq 0,01$). Загальний показник у чоловіків і жінок статистично значимо не відрізняється.

Крім діагностичної функції, методика «А–Н», на нашу думку, може застосовуватися у психокорекції. Матеріал методики містить 17 історій, розбір яких у процесі діалогу засудженого з психологом може мати формувальний характер, покращувати розуміння засуджених про моральний складник учинку, прийняття альтруїстичного рішення, його необхідність та важливість. Отож індивідуальна робота, яка проводиться із засудженим, передбачає вплив на когнітивну сферу особи засудженого, підвищення його готовності надати предметну допомогу, дотримуватися етичних та моральних стандартів у взаєминах та виявляти емпатію. Результати дігностичного опитувальника просоціальних взаємин «А–Н» дають змогу продовжити психо-

корекційну роботу над підвищенням рівня просоціальних взаємин в осіб, що відбувають покарання з випробуванням.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У нашому дослідженні було з'ясовано рівень готовності допомогти іншим та особливості вияву альтруїзму в осіб, що відбувають покарання з випробуванням, за допомогою опитувальника «А–Н» Я. Слівака. Результати засвідчили ефективність проведених кроків, які здійснювалися для психологічної підтримки осіб, що відбувають покарання з випробуванням. Робота проводилася спільно з інспектором карно-виправної інспекції та в межах заходів, що їх уживали працівники органу пробації (волонтери, представники громадськості та громадських організацій). Аналіз результатів опитувальника «А–Н» показує: по-перше, в досліджуваних переважає середній рівень альтруїзму як складника просоціальних взаємин; по-друге, були виявлені статеві відмінності характеру просоціальних взаємин в осіб, що відбувають покарання з випробуванням. Так, у чоловіків показник готовності до предметно-діяльній допомоги вищий, ніж у жінок, і, навпаки, у жінок етико-правовий та емпатичний характер просоціальних взаємин більш виражений, ніж предметно-діяльній. Виявлені статеві відмінності дають змогу окреслити подальші перспективи формування просоціальних взаємин у досліджених осіб. Таким перспективним методом, на нашу думку, може бути діалогічний аналіз поведінкових шаблонів із 17 історій, які містить опитувальник «А–Н». Цей метод доречно доповнити методом реінтерпретації, який дає можливість уточнювати та змінювати сенс і значення попередньо інтерпретованої інформації не лише з прагматичної позиції врівноваження власних інтересів та інтересів інших людей, а й з гуманістичної позиції.

Література

1. Бадира В. А. Корекція поведінки засуджених жінок в установах виконання покарань : навч. посіб. / В. А. Бадира, І. Г. Богатирьов. – Чернігів : ПОД Чернігів, ДЦНТІ, 2003. – 168 с.
Badyra V. A. Korekcija povedinky zasudzhenyh zhinok v ustanovakh vykonannia pokaran : navch. posib. [Correction behavior of women prisoners in penal institutions : study guide] / V. A. Badyra, I. G. Bohatyrov. – Chernihiv : POD Chernihiv, DCNTI, 2003. – 168 p.
2. Бандурка А. М. Общая теория социальной адаптации освобождённых от отбывания наказания (правовой и социально-психологический анализ уголовно-исполнительной политики по реабилитации осуждённых) / А. М. Бандурка, Т. А. Денисова, В. М. Трубников. – Харьков ; Запорожье : НУВД-ЗГУ, 2002. – 440 с.

Bandurka A. M. Obschaja teorija sotsyalnoj adaptacii osvobozhdennyh ot otbyvanija nakazanija (pravovoj i sotsyalno-psychologicheskij analiz ugolovno-ispolnitelnoj politiki po rehabilitacii osuzhdennyh) [General theory social adaptation of the released from punishment (legal and socio-psychological analysis of penal policy for the rehabilitation of prisoners) / A. M. Bandurka, T. A. Denisova, V. M. Trubnikov. – Kharkov ; Zaporozhe : NUVD-ZGU, 2002. – 440 p.

3. Бесчастных В. Н. К вопросу о типологии личности современного террориста / В. Н. Бесчастных, А. К. Поправко // Вісн. ЛАВС МВС України. – 2005. – Вип. 1. – С. 5–8.

Beschestnych V. N. K voprosu o tipologii lichnosti sovremennogo terrorista [To the question of personality typology of modern terrorist] / V. N. Beschestnych, A. K. Popravko // Visn. LAVS MVS Ukraine. – 2005. – Vol. 1. – P. 5–8.

4. Богатирьова О. І. Проблемні питання застосування засобів виправлення та ресоціалізації до засуджених, які перебувають на обліку в кримінально-виконавчій інспекції / О. І. Богатирьова // Зб. наук. пр. Ірпін. фінанс.-юрид. акад. Серія : Економіка, право. – 2013. – Вип. 2. – С. 149–153.

Bohatyрева O. I. Problemni pytannia zastosuvannia zasobiv vypravlennia ta resocializacii do zasudzhennyh, jaki perebuvajut na obliku v kryminalno-vykonavchij inspekcii [Problematic issues of application of corrections and resocialization of prisoners, who are registered in the penal inspection] / O. I. Bohatyрева // Zb. nauk. pr. Irpin. finans.-juryd. akad. Serija : Ekonomika, pravo. – 2013. – Vol. 2. – P. 149–153.

5. Гапон Н. До проблеми використання психотерапевтичних методів у педагогічній і соціальній практиці / Н. Гапон // Психологія Львівська і Варшавська: вчора–сьогодні–завтра : матеріали пол.-укр. конф. (Варшава, 3 лип. 2000 р.). – Варшава : WU, 2000. – С. 24–25.

Hapon N. Do problemy vykorystannia psykhoterapevtychnych metodiv u pedagogichnij i socialnij praktyci [The problem of using psychotherapeutic methods in teaching and social practice] / N. Hapon // Psykhologija Lvivska i Warshawska: vchora-sohodni-zavtra : materialy pol.-ukr. konf. (Warsawa, 3 lyp. 2000 r.). – Warszawa : WU, 2000. – P. 24–25.

6. Корнакова С. В. Опыт деятельности визитеров по изучению психологических особенностей личности лиц, отбывающих наказание / С. В. Корнакова, Е. В. Чигрина, О. В. Зверева-Каминская // Криминологический журнал. – 2014. – № 3. – С. 49–54.

Kornakova S. V. Opyt dejatel'nosti viziterov po izucheniju psihologicheskich osobennostej lichnosti lic, otbывajuschih nakazanie [The experience of visitors to study the psychological characteristics of the personality persons serving sentences] / S. V. Kornakova, E. V. Chigrina, O. V. Zvereva-Kaminska // Kriminologicheskij zhurnal. – 2014. – № 3. – P. 49–54.

7. Наконечна М. М. Допомога іншому: психологічні аспекти : монографія / М. М. Наконечна. – К. : Вид. дім «Слово», 2012. – 184 с.

Nakonechna M. M. Dopomohainshomu: pshukhologichniaspekty : monografija [Help other: psychological aspects : monograph] / M. M. Nakonechna. – K. : Vyd. dim “Slovo”, 2012. – 184 p.

8. Шамсунов С. Х. Личность осужденных к наказанию в виде обязательных работ / С. Х. Шамсунов, И. А. Лихолат // Право и государство: теория и практика. – 2012. – № 5. – С. 120–122.
Shamsunov S. Kh. Lichnost osuzhdennyh k nakazaniyu v vidie obiazatelnyh работ [Person condemned to punishment in the form of compulsory work] / S. Kh. Shamsunov, I. A. Likholat // Pravo i gosudarstvo: Theory and Practice. – 2012. – № 5. – P. 120–122.
9. Rushton J. Ph. The altruistic personality: Evidence from laboratory, naturalistic, and self-report perspectives / J. Ph. Rushton // Development and maintenance of prosocial behavior / E. Staub, D. Bar-Tal, J. Karyłowski, J. Reykowski (red.). – N. Y. : Plenum Press, 1984. – P. 271–290.
10. Śliwak J. Altruizm i jegopomiar. Kwestionariusz A-N / Jacek Śliwak // Roczniki Psychologiczne. – 2005. – Vol. 8. – № 1. – P. 121–144.

УДК 159.923.32

О. П. Колісник

Received December 09, 2015;

Revised March 10, 2016;

Accepted April 26, 2016.

САМОРОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ НА ПСИХОНОСТИЧНОМУ СТУПЕНІ РОЗВИТКУ

Свідомість людини на оперті конвенційних знаків, у яких поняттями закодовано спільнотний і власний досвід взаємодії з типовими обставинами, ідеально опосередковує конкретну взаємодію і творить умови для контролю породжуваних дій та для рефлексивної перебудови цих обставин. Рефлексія як ідеальна спроможність особистості змогли розглядати відомості відкриває для неї можливість творчого виходу за межі обставин і самої себе в напрямку актуалізації ресурсів для більш результативної взаємодії зі світом. Добровільна продуктивна трансформація системи понять особистості слугує психічним механізмом саморозвитку особистості.

Ключові слова: знак, знакова система, поняття, картина світу, опосередкованість, мета, дисфункційні й неадекватні поняття, фрустрація, рефлексія, саморозвиток особистості.

Kolisnyk O. P. The Self-development of Personality on the Psychognostic Stage of Development. Man's consciousness reliance on the conventional signs, in which the communal and own experience of interaction with typical circumstances